

METODICKÉ PŘÍSTUPY K HODNOCENÍ ZEMĚDĚLSKÝCH PODNIKŮ S VYUŽITÍM FINANČNÍCH A NEFINANČNÍCH UKAZATELŮ

METHODICAL APPROACHES TO AGRICULTURAL ENTERPRISES EVALUATION WITH FINANCIAL AND NONFINANCIAL INDICATORS

Jaroslav Novák

Abstrakt:

Ke komplexnímu hodnocení podnikatelské činnosti nestačí jen použít vybrané ukazatele finanční analýzy, ale je nutno zohlednit i některé nefinanční charakteristiky. Příspěvek se touto problematikou zabývá a navrhuje se metodické přístupy k takovému hodnocení.

Klíčová slova:

hodnocení podniků, finanční analýza, nefinanční ukazatele, finanční zdraví

Abstract:

For complex evaluation of business activities is not enough using only select financial analysis indicators, but it is necessary to take into account some non-financial characteristics as well. Document considers these questions and suggests methodical accesses to this evaluation.

Key words:

enterprise rating, financial analysis, nonfinancial indicators, financial health

ÚVOD

Objektivní hodnocení finančně ekonomické situace zemědělských podniků vyžaduje nalezení takové metody, která by respektovala co nejvíce vzájemných vztahů mezi faktory tuto úroveň určujícími, a to jak z krátkodobého, tak i dlouhodobého hlediska.

K hodnocení finančně ekonomické situace se používá řada finančních ukazatelů, kde jde zejména o ukazatele finanční analýzy s využitím poměrových ukazatelů, příp. některých ukazatelů finančního zdraví.

Ukazuje se ale, že jde většinou o hodnocení toho, co bylo a co nelze již změnit a je také zřejmé, že zejména pro strategické řízení, tyto metody neposkytují informace vhodné pro řízení budoucího rozvoje podniku.

V poslední době koncepce hodnocení podniku velmi úzce navazují na nejnovější trendy v řízení podniků. V rámci těchto koncepcí jde např. o tzv. vyvážou soustavu ukazatelů (známá též jako balanced scorecard) nebo o tzv. EFQM Excellence Model, který vznikl pro účely hodnocení při udělování Evropské ceny kvality (European Quality Award).

K těmto koncepcím lze zařadit úvěrový rating, který představuje objektivní, poměrně komplexní, analytické hodnocení úvěrového rizika daného subjektu, které bývá většinou veřejně dostupné. Rating vždy obsahuje značné množství analytické práce a úsudku.

Z uvedeného vyplývá, že i v zemědělství by bylo vhodné uvažovat s možností tvorby metodiky komplexního hodnocení zemědělských podniků. Lze se oprávněně domnívat, že tradiční finanční analýza podniků, orientovaná pouze na finanční a ekonomické ukazatele, je dnes již překonána. Dalším problémem hodnocení zemědělských podniků je to, že se zemědělskými podniky se neobchoduje na kap. trhu, a nejsou tudíž data o jejich přímém tržním ocenění. Objektivní, nezávislé hodnocení zemědělských podniků by bylo užitečné – pro samy podniky, pro nadpodnikové orgány (přidělení dotací) a zřejmě i pro věřitele (např. komerční banky, záruční banky nebo PGRLF). I v agrárním sektoru již existují první vlaštovky – podniky, které mají rating přidělený agenturou.

Proto jsme se pokusili vytvořit ucelenou soustavu finančních a nefinančních ukazatelů pro potřeby zemědělské praxe, která byla v minulých dvou letech ověřena na vybraném souboru podniků.

1. Metodika

Ke komplexnímu hodnocení podnikatelské činnosti navrhujeme pět finančních a pět nefinančních ukazatelů.

1.1 Finanční ukazatele

a) Výnosnost kapitálu (ROA)

$$= \frac{\text{hospodářský výsledek}}{\text{celkový kapitál}} = \frac{\text{EBIT}^{x)}}{\text{celkový kapitál}}$$

x) Hospodářský výsledek včetně daní a úroků

Tento ukazatel je třeba považovat za základní měřítko rentability celkových zdrojů vložených do podnikání.

Výnosnost vlastního kapitálu (ROE)

$$= \frac{\text{hospodářský výsledek}}{\text{vlastní kapitál}}$$

Tento ukazatel hodnotí pouze rentabilitu kapitálu, který vložili vlastníci podniku (akcionáři, soukromý rolníci), proto bude vhodné ho používat u akciových společností a fyzických osob.

b) Nákladová rentabilita

$$= \frac{\text{přidaná hodnota}}{\text{náklady na prodané zboží + výkonová spotřeba}}$$

c) Míra zadluženosti

$$= \frac{\text{cizí zdroje}^{x)}}{\text{celkový kapitál}}$$

x) Od cizích zdrojů je třeba odečíst rezervy (tzv. vlastní dluh podniku)

Jde o ukazatel tzv. věřitelského rizika, který udává v jaké výši je majetek podniku kryt cizími zdroji.

d) Běžná likvidita

oběžná aktiva – zásoby

$$= \frac{\text{krátkodobé závazky} + \text{běžné bankovní účty} + \text{krátkodobé finanční výpomoci}}{\text{Ukazatel udává platební schopnost podniku v delším časovém období (zhruba 1 rok).}}$$

e) Obrat celkových aktiv

tržby za prodej vlastních výrobků a služeb

$$= \frac{\text{celková aktiva}}{\text{Uvedených pět poměrových ukazatelů finanční analýzy je možné nahradit výpočtem indexu finančního zdraví (IN 95).}}$$

Uvedených pět poměrových ukazatelů finanční analýzy je možné nahradit výpočtem indexu finančního zdraví (IN 95).

1.2 Nefinanční ukazatele

a) Kvalita managementu

vzdělání, praxe, dosahované výsledky; vybavenost informačními technologiemi; řízení podniku, likvidity, splátky závazků, vymáhání pohledávek; existence podnikové strategie a finančních plánů; existence plánů finančních toků; existence systému nákladového účetnictví, kalkulace výrobních nákladů; převládá operativní řešení úkolů.

b) Použité výrobní technologie a technika

změny v technologii, zejména chovu skotu; technologické systémy chovu prasat; podíl moderní a zastaralé techniky.

c) Struktura výroby, její změny a výrobní výsledky

výrobní výsledky podniků a tendence jejich vývoje a srovnání s podobnými podmínkami; změny ve struktuře výroby, nezemědělské činnosti a jejich efektivnost.

d) Struktura vlastníků

vlastnická struktura; vypořádání transformačních závazků.

e) Vztah podniku k životnímu prostředí, okolí a společnosti

nepoškození životního prostředí (veřejné zeleně, potoků, rybníků, racionální organizace pastvy apod.); celkový vzhled provozních budov a jejich údržbahnojiště, odpady, močůvkové jímky; administrativní budovy, jejich údržba a kulturnost prostředí; spolupráce s obecním úřadem, místními neziskovými organizacemi apod.

Navržená kritéria pro celkové multikriteriální hodnocení podniků (jakýsi minirating) by měly být především indikátorem určitých rizik spojených s podnikáním konkrétního podniku, což by lépe umožnilo hodnotit podnik nejen z hlediska minulosti, ale i z jeho předpokladů podnikatelské činnosti.

2. Hodnocení vybraných kritérií

Hodnocení vybraných kritérií bude spočívat:

- ve stanovení vah (procentickém podílu) jednotlivých kritérií na celkovém hodnocení;
- ve stanovení celkové výsledné známky za podnik (minirating). K tomu je zapotřebí jednotlivým kritériím přiřadit známku na pětibodové stupnici (1 – nejlepší, 5 – nejhorší). Tuto známku u nefinančních kritérií by měli stanovit nezávislí experti, kde by bylo vhodné, aby alespoň částečně znali podnik. V příštích letech, pokud by bylo navržené hodnocení realizováno, by k této činnosti mohli být využiti pracovníci poradenských služeb, regionálních odborů MZe, některých neziskových organizací (Agrární komora, Zemědělský svaz apod.).

Celkovou známku za podnik získáme tak, že bodovým hodnocením vynásobíme procentický podíl jednotlivých kritérií. Celková známka je tedy vážený součet jednotlivých známek.

2.1 Stanovení vah (procentického podílu) pro jednotlivá kritéria

Finanční ukazatele

Ukazatele 1 až 5

Pro finanční ukazatele navrhujeme 50% podíl na celkových ukazatelích s tím, že z navržených 5 ukazatelů bude mít každý 10% podíl. Při použití indexu finančního zdraví se budou jeho výsledky podílet také 50 % na celkových ukazatelích.

Nefinanční ukazatele

Ukazatel 6: Kvalita managementu – 15% podíl

Kvalitu managementu lze považovat za nejvýznamnější nefinanční ukazatel, který výrazně ovlivňuje podnikatelskou úspěšnost. Jde o celkové hodnocení vedení podniku.

Ukazatel 7: Použité výrobní technologie a technika – 10% podíl

Používané výrobní technologie, zejména v živočišné výrobě a obnova techniky rozhodují zejména z dlouhodobého hlediska o efektivnosti podnikání.

Ukazatel 8: Struktura výroby, její změny a výrobní výsledky – 10% podíl

Uvedený ukazatel lze také považovat za významný předpoklad úspěšné podnikatelské činnosti nejen v současné době, ale i pro budoucnost.

Ukazatel 9: Struktura vlastníků – 8% podíl

Tento ukazatel je důležitý zejména pro zemědělská družstva a obchodní společnosti. Pro akciové společnosti a fyzické osoby je prakticky nevýznamný. Navrhujeme vymezený podíl pro tento ukazatel rozpusťt do ostatních ukazatelů zhruba rovnoměrně.

Ukazatel 10: Vztah podniku k životnímu prostředí, okolí a společnosti – 7% podíl

Z hlediska úlohy zemědělství ve vesnickém prostředí, údržbě krajiny i místní zaměstnanosti je třeba i tomuto kritériu věnovat přiměřenou pozornost.

Uvedené stanovení vah (procentického podílu) je uvažováno zatím jednotné pro všechny zemědělské podniky a vychází jednak z výběrového šetření a diskriminační analýzy.

2.2 Stanovení hodnotícího kritéria (počtu bodů)

Ekonomická kritéria

U ekonomických kritérií byl stanoven počet bodů u jednotlivých ukazatelů na základě výběrového šetření VÚZE bude vhodné jeho stanovení v závislosti na právní formě podnikání, tzn. pro právnické a fyzické osoby a zároveň bude vhodná jeho každoroční aktualizace na základě skutečných výsledků zemědělských podniků.

Kritéria pro nefinanční ukazatele

Pro nefinanční ukazatele nelze stanovit jednotná kritéria pro bodové hodnocení. Zde ocenění by měli provádět alespoň 3 nezávislí experti, kteří se dohodnou na ocenění jedním až pěti body.

3. Diskuse a závěr

Z uvedeného je zřejmé, že přiřazení vah jednotlivým kritériím, stejně jako známky, je subjektivní. Je ale možno uvést, že uvedený přístup představuje komplexnější a strukturovaný pohled na různé stránky hospodaření podniku s cílem posoudit, především rizika podnikání. Takovéto hodnocení je zejména vhodné pro externí uživatele a prakticky se nezaměřuje na interní procesy v podniku, kterým se musí management podniků věnovat. Např. ve Francii je podobný systém využíván pro hodnocení podniků již řadu let. Míru subjektivity hodnocení lze zmírnit zkušeností posuzovatele (posuzovatelů) nebo současným hodnocením více posuzovatelů, které se potom zprůměrují. Metodický postup by mohl být upraven i tak, že např. IN 95, resp. některé skóre přidělené modelem bude základem hodnocení a vstoupí do výsledné známky. Je také zřejmé, že pokud by známka měla sloužit pro rozhodování investorů, manažerů, věřitelů apod., musí být udržována její aktuálnost a musí docházet k přehodnocování alespoň 1x za dva roky, příp. při vzniku významných událostí, které by známku mohly ovlivnit.

Uvedený navržený systém byl ověřen na souboru 60 zemědělských podniků a je jednoduchý, otevřený a tak přístupný dalšímu zdokonalování a přizpůsobení se potřebám hospodářské praxe.

Z předešlého zejména vyplývá:

- Komplexní hodnocení podniků vyžaduje brát do úvahy nejen finanční charakteristiky, ale také kvalitativní (nefinanční) charakteristiky;
- Je navrženo používat pět ukazatelů finanční analýzy a pět nefinančních ukazatelů;
- Hodnocení nefinančních ukazatelů zahrnuje v sobě určitou míru subjektivity, kterou lze zmírnit jednak zkušeností hodnotitele a jednak hodnocením podniku více hodnotiteli;
- Kombinací matematicko-statistických metod a expertních metod lze dosáhnout relativně objektivního celkového hodnocení podniku;
- navržený postup lze dále zdokonalovat a přizpůsobit potřebám podniků a subjektům jednotlivých rozhodování.

Literatura

Huber, P. J.: Robust Statistics, Wiley, New York, 1981.

Lukasová A., Šarmanová, J.: Metody shlukové analýzy. SNTL, Praha, 1985.

Sůvová, H. a kol.: Finanční analýza v řízení podniku, v bance a na počítači. Bankovní institut, a. s., Praha, 1999.

Závěrečná zpráva o řešení projektu: Metody komplexního hodnocení zemědělských podniků pro formování agrární politiky za rok 2003-2005. Projekt QF 3269, VÚZE Praha, 2005.

Adresa autora:

Ing. Jaroslav Novák, CSc.

tel. +420 222 000 324, e-mail: novak@vuze.cz

Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky, Praha

Mánesova 75, 120 00 Praha 2